

CZESŁAW ŁAPICZ

Centrum Badań Kitabistycznych UMK w Toruniu (Polska)

Profesor Valerij Čekmonas: ślady w mojej pamięci

Profesora Valerija Čekmonasa poznałem najpierw śledząc Jego publikacje i rozległe zainteresowania badawcze. Nikt, kto naukowo interesował się historycznymi i współczesnymi problemami polszczyzny północnokresowej nie mógł pominąć badań prowadzonych z jego inspiracji i pod jego kierunkiem na Uniwersytecie w Wilnie, słynnych „ekspedycji terenowych” organizowanych wraz z zespołem młodych uczniów, jego publikacji i zawartych w nich oryginalnych wniosków naukowych. Kiedy więc w dniach 24–25 listopada 1988 r. organizowaliśmy wraz z prof. Teresą Friedelówną na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu konferencję naukową *Język polski dawnych północnowschodnich kresów Rzeczypospolitej w 10-lecie śmierci prof. Haliny Turskiej*, było dla nas oczywiste, że do udziału w tym naukowym spotkaniu zaprosimy Profesora Czekmana wraz z jego młodym Zespołem badawczym. Dzięki udziałowi w toruńskiej konferencji grupy badaczy wileńskich, a także prof. W. Werenicza z Mińska, jej tematyka została ubogacona o aspekty etnograficzny, socjolingwistyczny oraz psycholingwistyczny. Profesor Czekman wygłosił programowy referat panelowy *Aktualnyje problemy izučeniya polščizny vilenskoj*, a jego uczniowie dopełnili tematykę o oryginalne referaty: Irina Adomavičjute — *Problema nacionalnogo samosoznaniya litovsko-polskojazyčnoj ślaxty (lit. Bajorai) w Žemajtii*; Lidija Grumadene — *Substratnyje, superstratnyje i adstratnyje javlenija v periferijnyx litovskix govorax*; Marija Krupoves — *Ljudi i obyčaj v okrestnostjax Ejšišek*. Program konferencyjny ożywiły wystąpienia D. Kuzineviča, współtwórcy polskich audycji w wileńskim radiu, który zaprezentował zaprawione specyficznym humorem felietony własnego autorstwa wygłoszone we współczesnej polszczyźnie wileńskiej. Objawieniem dla uczestników konferencji były również niezapomniane koncerty pieśni

i muzyki w wykonaniu M. Krupoves. Odtąd zresztą z dumą śledzimy jej piękną karierę artystyczną na scenach światowych*.

Po bogatym w przeżycia naukowe i artystyczne dniu obrad zaprosiliśmy z małżonką do naszego domu grupę wileńską oraz prof. W. Werenicza. Rozmowa toczyła się głównie wokół wydarzeń politycznych, a było o czym rozmawiać! Był to już przecież schyłek Związku Radzieckiego, a na stolicy Piotrowej w Rzymie zasiadał papież Polak, Karol Wojtyła. Rosły więc nadzieje na zmiany polityczne i społeczne nie tylko w naszych krajach, ale także w Europie i na świecie. Obecny na spotkaniu zaprzyjaźniony dziennikarz lokalnej prasy przeprowadził z prof. Czekmanem oraz prof. Wereniczem obszerny wywiad o przyszłości naszych języków i narodów w kontekście coraz gwałtowniejszych zmian politycznych. Okazało się, że już o wszystkim można rozmawiać otwarcie, bez obaw o możliwe konsekwencje.

Tuż po zamknięciu konferencji wraz z prof. T. Friedelówną zawieźliśmy zespół wileński z prof. Czekmanem do Gdańska, o którym nasi goście wiedzieli, że w tym mieście zapłonął wciąż niezagasty ogień wolności, że tu wybuchła polska Solidarność. Nic więc dziwnego, że na trasie zwiedzania znalazły się historyczna brama Stoczni Gdańskiej, gdańskie Trzy Krzyże, kościół św. Brygidy i inne miejsca związane z ówczesną walką Polaków o wolność. Pamiętam naszą żywą dyskusję o dziejącej się polityce, przy czym znaczenie wydarzeń politycznych ostatnich lat w Polsce swym młodym uczniom wyjaśniał prof. Czekman.

Wkrótce po toruńskiej konferencji odkryłem inną pasję naukową prof. Czekmana: oryginalne piśmiennictwo litewskich Tatarów. To on był pierwszym kontynuatorem dzieła zmarłego wileńskiego badacza, Antoniego K. Antonowicza, to on zadbał o to, by unikatowa kitabistyczna tradycja badawcza na Uniwersytecie Wileńskim nie znikła. Jako promotor wykształcił znaną dzisiaj badaczkę piśmiennictwa Tatarów Wielkiego Księstwa Litewskiego, prof. Galinę Miszkinene. Było mi miło, gdy w 1998 r. Profesor zwrócił się do mnie z prośbą o napisanie recenzji jej rozprawy doktorskiej oraz udziału w przewodzie naukowym, co wiązało się z moim wyjazdem do Wilna. Byłem pod ogromnym wrażeniem przebiegu procedury, gdyż obrona była prowadzona w trzech językach dawnego Wielkiego Księstwa Litewskiego: litewskim, białoruskim i polskim, a ponadto także w języku rosyjskim. I wszyscy uczestnicy naukowego wydarzenia doskonale się rozumieli.

* Tematyka toruńskiej konferencji z udziałem referentów z Wilna i Mińska odbiła się szerokim echem w mediach oraz w literaturze naukowej. Materiały pokonferencyjne zostały wydrukowane w VII tomie serii *Studia nad polszczyzną kresową* pod red. Janusza Riegera, *Prace Językoznawcze 126, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Warszawa–Kraków, 1994.*

Na zdjęciu od lewej: L. Grumadene, prof. W. Werenicz, prof. V. Čekmonas oraz dziennikarz przeprowadzający wywiad. Zdjęcie wykonała Jadwiga Magryta-Łapicz 25 listopada 1988 r. na spotkaniu towarzyskim w mieszkaniu J. i Cz. Łapiczów w Toruniu.

Kilka lat później, w 2001 r., to ja z kolei prosiłem Profesora — jako znawcę piśmiennictwa Tatarów litewskich oraz polszczyzny północnokresowej — o napisanie recenzji doktoratu z zakresu kitabistyki mojej doktorantki, prof. Joanny Kulwickiej-Kamińskiej. Profesor Čekman nie tylko napisał bardzo kompetentną i wnikliwą recenzję, ale również przyjechał do Torunia na obronę rozprawy. Jeden z toruńskich wieczorów spędziliśmy przy dobrym czerwonym winie, które Profesor uwielbiał, na rozmowie i snuciu planów badawczych na przyszłość. Część ówczesnych sugestii Profesora jest dzisiaj realizowanych zarówno na Uniwersytecie Wileńskim, jak i na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu; wiele tematów badawczych jest podejmowanych w partnerskiej współpracy obu tych ośrodków kitabistycznych. W ten sposób prof. Čekman połączył Wilno i Toruń nie tylko na płaszczyźnie naukowej, ale także przyjacielskiej.

Profesora Čekmana podziwiałem za rozległość jego wiedzy, za różnorodność zainteresowań badawczych i podejmowanej tematyki, za troskę o przyszłość nauki, za dbałość o rozwój młodej kadry. Jestem przekonany, że Uczniowie prof. Čekmana dobrze wykorzystali stworzoną im przez profesora szansę, że podjęli i twórczo rozwinęli Jego naukowe inspiracje, o czym świadczy już kolejna konferencja zorganizowana przez wdzięcznych uczniów i przyjaciół Profesora w uznaniu Jego dokonań naukowych oraz dla uczczenia Jego pamięci.

*Проф. В. Чекмонас и лауреат Нобелевской премии
по литературе (1980) Ч. Милош*